

A cselekvő színházban hiszek

Beszélgés Csiszár Imrével, a Nemzeti Színház igazgatójával

— Az ön programjában, amelyben a Nemzeti új évadját megnyitotta, az áll, hogy a színháznak politizálnia kell, de nem a napi érdekek, hanem a színházművészet általános törvényszerűségei szerint. A Várszínházban nemrég bemutatott *Antigoné*-átíratot ilyen példaértékű rendezésnek szánta?

— Feltétlenül. *Antigoné* példáját végtelenül aktuálisnak érzem. Csak hogy az antik példa ezúttal nem publicisztikus formában jelenik meg, hanem *Eörsi István* gunyoros, szarkasztikus, érdekes költészetében, amely felfedezte, hogy mosolyogni is lehet e darabban, s hogy humora is van e játéknak.

A mi előadásunk arról szól, hogy hogyan hatol be egy nemzet mindennapos, ősi életformájába és moráljába a néptől idegen ideológia. Kreon törvénye idegen a nép gondolkodásától, a hagyománytól. Mégsem tiltakozik ellene senki, csak a makacs, konok, öngyilkosjelölt *Antigoné*. Aki szinte az utolsó percig protestál, egészen addig, amíg meg nem érzi a halál lehetőségét. Akkor megtörik, és már azt hinnék, feladja, és visszavon mindent. Am ekkor a környezete kezdi agítani, hogy vállalja el a mártír szerepét, mert enélkül nem válhat meg a nemzet. Ebben látom én az *Eörsi*-átírat aktualitását, nem a temetetlen holtak eltemetésében.

— Pedig a nép — az előadásban legalábbis — szolgálatra küldött, udvari talpnyalóvá. Egészen addig, míg meg nem bukik a diktátor. Akkor viszont azonnal „törleszt”.

— Annyira megerősítettük e pálfordulást, hogy a dráma végén a kórus tagjai lemennek a nézők közé, és onnan agítálnak. Míg a legelején még csak „lebeszéltek” a színpadról. Azt mondják a nézőknek — és itt segít *Eörsi* —: nekünk Kreon kell, béke, csend, nyugalom. Az emberek ma is behódolnak bármilyen Kreonnak, ha csendet, nyugalmat, békét kaphatnak érte cserébe, esetleg még az adójukat is eltörlik. Csak nem szabad eltemetni a legközelebbi hozzátartozójukat...

— Mi volt az átírat célja?

— *Eörsinek* az volt a feladata, hogy hidat verjen az antik téma és mindennapjaink politikája között. Elsősorban azért, mert az összes *Antigoné*-fordítás, köztük a legjobb, *Mészöly Dezső* is, archaikus nyelvvezető, tele van mitológiai utalásokkal. *Eörsi* úgy fordította újra a darabot, hogy megőrizte a klasszikus dráma szerkezetét, dramaturgiáját, jellemait, csak elhagyta a mű nagyon erősen mitológikus szálait, s Kreont például szándékosan prózában beszélteti. És olyanfajta gondolkodásmódot csempézett a tragédiába, ami a humort, az iróniát sem nélkülözi.

— Kinevezése után alaposan újjáformálta a Nemzeti társulatát. Milyen tapasztalatokat szerzett rendezés közben a régi és új tagok együtteséről?

— A régi nemzeti színházi tagok többségét még mint segédrendező ismertem meg, mikor *Major* mellett asszisztáltam. *Ráckevei Annával* még

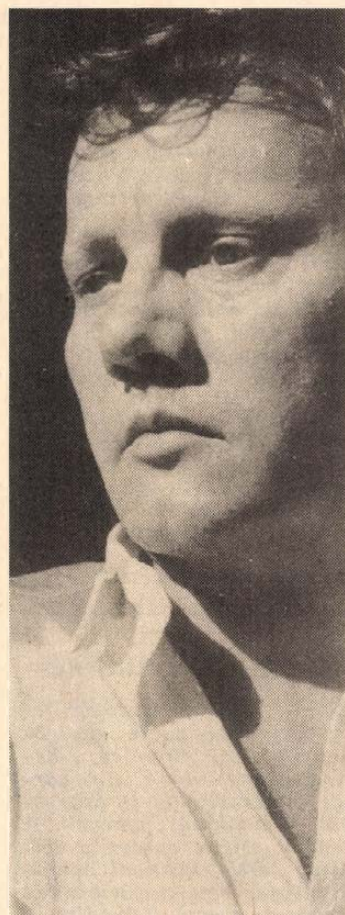
soha nem dolgoztam, *Nemcsák Károly*val pedig először a nyáron. Tehát azonkívül, hogy egyrészt össze kellett fogni a „régieket” és az „újakat”, szinte mindannyiuk számára feladat volt, hogy a rendezői stílusommal, gondolkodásmódommal ismerkedjenek. Ugyanakkor nekem is el kellett fogadtatnom magam — velük. Fantasztikusan izgalmas munka volt: néha verejtékezve, vért izzadva, de úgy érzem — szándékaink szerint legalábbis —, sikerült megszabadulni a színészi maniroktól az előadásban, ami nekem, mint rendezőnek is csodálatos élmény volt. Például a kórusnak pokolian nehéz a dolga. Tagjai mindannyian egyéniségek, ám ugyanazt a szöveget mondják. Dalra fakadnak, így próbálják tartani magukban a lelket. Aztán szinte kiabálva imádkoznak egymás fejére fölött segítségért, a rákövetkező pillanatban pedig suttogó, fáradt, meggyötört hangon kérdezik Kreont, hogy tőlünk most mit követelsz... Ezek a művészek olyan munkát végeztek, amelyet talán még soha. Ilyen színészi odaadást és koncentrációt nem kívánunk, a polgári színház.

A *Bessenyeivel* való munka feledhetetlen marad számomra. Hatalmas egyéniség *Bessenyei*, de azt hiszem, egy picit „elzaladt vele a ló”... Magyaróta-műsoroktól musicalig sokféle szerepben szereti őt látni, joggal, a közönség. *Bessenyei* ennél szerintem lényegesen nagyobb formátumú művész. Kreon figurája például új dimenziókat kaphatott az ő megformálásában. Az eddigi vérengző zsarnokokkal szemben az ő Kreonja elsősorban szenved. Tudja, hogy idegen ideológiát képvisel, s szenved tőle. Tudja, hogy neki kell ráerőszakolni az emberekre az idegen ideológiát, és retteg, hogy meg fogják szegni a parancsait. Hogy miért szenved? Mert ő végül is humanista. Nem akar megölni senkit. Ő van a legnagyobb bajban, mikor *Antigoné*, *Oidipusz* lányát elfogják. Ment neki kell példát statuálni. Mindent elkövet, hogy megakadályozza a kivégzést. Először tagadásra biztatja *Antigonét*. Mivel ezt nem sikerül elérnie, az őrt kezdi faggatni: nemcsak ráfogják-e a lányra a bűnt? Akkor kitalálja, hogy nem is ő a hibás, hanem összeesküvés történt. Amikor a kórus rákérdez, hogy ragaszkodik-e a törvényhez, Kreon megjárd, fél egy *Oidipusz*-lány nyilvános kivégzésétől. Megszegné a saját törvényét is... Szóval *Bessenyei* Kreonja jócskán különbözik az eddigi diktátoroktól: gondokkal és félelmekkel teli zsarnokfigura az övé. És én ezt roppant nagy eredménynek érzem, nemcsak az előadásban, hanem a magyar színjátszóikultúrában is. De *Lukács Margitról* is elmondhatom, hogy egy körülbelül tízmondatos szerepben példát mutat koncentrált gondolkodásból és jelenléteből az egész színpadnak... *Nádasdy Kálmán* úgy tanított rendezést, hogy bejött, és azt mondta: most fél évig azt fogjuk gyakorolni, hogy ugyanazon kifejezéseken ugyanazt értjük. Ha az ember új társulathoz kerül, ezt meg kell tanulni, együtt. Keressük egymást...

— Az ön rendezésében egyszer csak munkaszüneti dallamot kezd zengeni az antik kórus. S a ruhák az ötvenes éveket idézik. Mi volt a célja ezzel?

— Ugyanaz, mint a fordítás: képezzenek hidat az ókori dráma és a közelmúltunk között. Az elemekre szétcsélt kórus hitet, ideológiát talál e dalban. Valaki elkezd énekelni, egyre többen követik, s arról szól a dal, hogy kezükben az ipar, a mezőgazdaság, az orvostudomány. Végül már harsogják, hogy emelt fővel mennek a szép jövőbe — a megtalált hit talapzatán fölépülhet a diktatúra. Szakács Györgyi pedig olyan jelmezeket talált ki, amelyek méreteiben semmi nem stimmel. A hosszú kabátok emlékeztetnek ugyan az antik viseletre, mégis „elemelték”.

— Az évad elején egész évi műsortervét nyilvánosságra hozta a Nemzeti, az összes előadás szereposztásával. Az első bemu-

atatók visszhangja vagy a körülmények változása módosíthat-e ezen?

— Az évad tervezésének koncepciója egy egész évi munka eredménye. Most, az induláskor fél év állt a rendelkezésünkre, s júniusra elkészült a műsortervünk. De olyan rohanó tempóban zajlanak a világ eseményei, hogy könnyen elképzelhető, hirtelen, egyik pillanatról a másikra aktuális lesz egy *Shakespeare*, egy *Brecht* vagy egy *Eörsi*-dráma. Persze, a színháznak a valóban nagy hordeirejű eseményekre kell reagálnia, s azt egy év múlva is megteheti. Emiatt tehát nem kell felborulnia az évadnak. A kérdés első feléről pedig annyit, hogy se a kritika, se a nézők nem befolyásolhatják olyan fokon a munkánkat, hogy emiatt változtatnunk kéne. Elég erős az évad műsorterve, mindenki a legjobb formájában mutatkozhat meg benne. Régi és új társulati tagok összecsiszolódásáról is szólnia kell ennek az évadnak. Új rendezők bemutatkozásáról is, méghozzá olyan darabokban, amelyeket ők választottak.

— Hogyan fogadta az első bemutatók kritikáit?

— Négy bemutatónk volt eddig, vegyes kritikái visszhanggal. Mégis, én azt hiszem, mindenképpen egy új Nemzeti Színház névjegyét tettük le ezekkel a bemutatókkal. Olyan erős gondolatiságú drámákat tűztünk műsorra, amelyek nem voltak jellemzőek az eddigi Nemzeti Színházra. *Sarkadi Imrét* még nem játszotta a Nemzeti, s *Eörsi Istvántól* sem mutatott még be darabot. Olyan intellektuális játékok pedig, mint *Mrozek Arcképe*, időtlen idők óta nem játszott a Nemzeti Színház.

— Bár többször és több helyen is megfogalmazta, mégis hadd kérdezzem meg, mi ma ön szerint a Nemzeti Színház feladata? — egy olyan politikai szituációban, amikor a bemutatón ott ülnek a leendő koalíció résztvevői?

— Hogy ott ülnek és tapsolnak *Eörsi Istvánnak*, azt jónak tartom. Azt jelzi ez, hogy van érdeklődés, meg színházba járási kedv, s a színházban vezetőnek le az indulatok. Amíg az emberek a kockaköveket nézik a refektóriumban, s nem kényszerülnek másféle kockaköveket egymás fejébe vágdosni, addig nincs nagy baj... Ilyen politikai légkörben szerintem az a legfontosabb, hogy valamilyen módon megpróbáljon semleges és független maradni a Nemzeti Színház. A semlegesség és a függetlenség most nagyon elcsépelet fogalmak lettek. Am politikai intézménynek nem tudom elképzelni a színházat. Tudniillik, ha politikai intézményé válik, akkor demokratikus légkörben nem politizálhat. A színháznak, így a Nemzetinek is függetlennek kell maradnia például a pártoktól,

hogy politizálni tudjon. Ha meg tudja őrizni ezt a képességét, akkor lesz valóban a nemzet színháza, s akkor tud befogadni mindenféle érdeklődőt. Hiszen mi azt szeretnénk, ha nem a politikai pártok képviselői jönnének el az előadásokra, hanem mindenki eljönne, s megnézné, hogy a jelenlegi történelmi szituációban hogyan játssza a Nemzeti az *Antigonét*, Az ember tragédiáját vagy a *Hamletet*. Egész évi műsortervünk erre a gondolatra épült. És nem azért, mert olyan politizáló írók darabjai, mint *Eörsi* vagy *Csurkái*, bekerültek az ez évi programba, hanem mert az összes többi darab is nagyon tág gondolatkört fog át. Azt szeretnénk, ha mindenki találna legalább egy olyan bemutatót az évadban, amelyről úgy érzi, hogy neki szól.

— Atmeneti kor átmeneti színháza lesz tehát a Nemzeti?

— A színháznak először is példákat, magatartásmoделleket kell tudnia mutatni, válsztani tudó, boldogulni tudó emberekről. Vagy akár osztályokról. S képesnek kell lennie túlmutatni a jelenlegi helyzetet, hogy perspektívát adhasson az embereknek, vagy felmutathassa e helyzet lehetetlenségét. Pár évvel ezelőtt, amikor még nagyon egyértelmű viszonylatrendszerben éltünk, akkor azt kellett megmutatni, hogyan lehetett azt az egyértelmű helyzetet megkérdőjelezni. De bárhogy változik is az élet és a politika, a színháznak, mint kérdezőnek, örök *Lucifer*ként ott kell állnia a társadalom mellett, és arról kell beszélnie, ami még hiányzik az életünkből.

— S mi speciálisan a Nemzeti feladata? Azé a társulaté, amely az ország „első színházaként” évtizedekig alá volt rendelve a kultúrpolitika elvárásainak?

— A jelenlegi helyzetben a Nemzeti Színház — s minden színház — kikérült a kultúrpolitika érdekszférájából, egyszerűen azért, mert erőteljesen csökkent a támogatása. A hatvanas-hetvenes években minden színház lényegében nemzeti profillal működött, s a Nemzeti korábbi privilégiuma megszűnt. A nyolcvanas években erőteljes kommercializálódás indult meg a pesti színházakban. Nincs ma olyan pesti színház, amely ne játszana musicaleket, kommersz komédiákat, mert pénz kell szereznie, el kell tartania magát. S ezekben a nehéz időkben a nézők is inkább vágnak a könnyű szórakozásra, mint fajsúlyos drámákkal való találkozásra. E speciális helyzetben a Nemzeti Színháznak vissza kell térnie a 1945 előtti feladathoz. Azaz lennie kell egy olyan színháznak az ország életében, amely a legmagasabb rendű európai és nemzeti kulturális értékeket közvetíti, amely igényességével inkább föl, mint alá megy a néző igényeinek, amely nem múzeumként, de ápolja a magyar klasszikus dráma hagyományait, a külföldi klasszikus előadások otthona az országban, elősegíti új magyar drámák létrejöttét, s a kortárs irodalom legizgalmasabb, legprofítikusabb darabjait beengedi a falai közé. Soha nem szűnhet meg az a közönségigény, amelyik *Csehovra*, *Molière-re*, *Brechtre*, *Shakespeare-re*, *Sarkadira*, *Örkényre* vagy *Madáchra* éhes. Most, választások előtt különösen fontosnak gondolom, hogy a leendő kulturális kormányzat élesen és erősen lássa ezt maga előtt.

— Milyen magyar bemutatókat tervez a következő évadokra a Nemzeti?

— Több kész és készülő darabot említhetek. „Elő van jegyezve” nálunk egy-egy *Mári Sándor*- és *Sütő András*-dráma. Bemutatóra vár *Páskándi Géza*, *Schultz Sándor*, *Hernádi Gyula*, *Sóter István*, *Határ Győző* és *Lezsák Sándor* drámája, készült *Mészöly Miklósa*, *Csalog Zolté* és *Nagy Andrásé*. S még sokan elfogadták felkérésünket. Boldog lennénk, ha *Konrád György* és *Csoóri Sándor* is megjelenhetne közöttük a Nemzeti Színház színpadán, drámaíróként.

Kovács Dezső

teleinket, hogy

Flax-Fil
és Szolgáltató
vállalat

olina út 17. 1113)
nuár 1-jén

felelősségű
alakul át

on: 157 millió forint.
étel: 150 millió forint.

rtésítés: 80%
rt: 10%
export: 10%.

os nyereség: 15 millió forint.
yártás, ipari szolgáltatás.
ainak száma: három.